

Teemu Kemppainen

Mitä asuinalue merkitsee koetun turvattomuuden ja sosiaalisen järjestyksen kannalta?

Turvallisuus on laaja käsite ja kattaa monen eri mittakaavan tai tason ilmiöitä. Turvallisuuden uhkia voi löytää esimerkiksi niin bakteereista, liikenteestä, rikollisuudesta, sodista kuin ilmaston lämpenemisestäkin. Sosiaalitieteissä on esitetty tulkintoja, joiden mukaan monitasoinen ja osin epämääräinenkin turvattomuuden tunne olisi aikamme myöhäismodernille yhteiskunnalle suorastaan luonteenomainen piirre (Bauman 2001). Myös asuinalue on yksi turvan tai turvattomuuden tasoista ja sen merkitys arkisen hyvinvoinnin kannalta on merkittävä, sillä asuinalue on se paikka, jossa koti sijaitsee. Koti puolestaan on vahvasti sidoksissa ajatukseen rauhasta ja turvasta. Monet eri tekijät ovat asuinalueen turvallisuuden kannalta ratkaisevassa asemassa. Niin liikennejärjestelyt, rakennettu ympäristö, väkimäärä, palvelutarjonta kuin muiden asukkaiden tai alueen käyttäjien elämäntyyli ja toiminta muokkaavat kokemusta siitä, miten turvallinen alue on.

Kokemuksen ja ”todellisen” turvallisuuden suhteesta on käyty pitkään keskustelua turvallisuuden tutkimuksessa (ks. esim. Hollway & Jefferson 1997). Objektiivinen, laskennallisiin vahinkoriskeihin nojaava tapa ajatella turvallisuutta on sinänsä yhtä lailla olennainen kuin subjektiivinen, omaan kokemukseen perustuva näkökulmakin. Joissakin tapauksissa ne voivat antaa samansuuntaisia lopputuloksia, mutta näin ei välttämättä aina käy. Kriminologisessa kirjallisuudessa näiden näkökulmien eroavuuteen viitataan niinkutsutun pelkoparadoksin käsitteellä. Käsite perustuu havaintoihin joiden mukaan rikollisuuden pelko on usein nurinkurisessa suhteessa laskennalliseen uhritumisriskiin. Ne joilla riski on suuri, raportoivat vähiten turvattomuutta, ja nuoret miehet ovat tästä tyypillinen esimerkki. Ehkä syynä on osaltaan se, että miesten identiteettiin etenkin nuorella kuuluu iällä riskienotto, eikä pelon näyttämislle tai kenties tuntemisellekaan ole ollut malleja.

Omaehtoisen kokemuksen merkitystä ei ole syytä aliarvioida niissäkään tapauksissa, joissa subjektiivinen näkökulma antaa erilaisen kuvan turvallisuudesta kuin objektiivinen riskiarvio. Subjektiiviset käsitykset ohjaavat toimintaamme ja käyttäytymistämme ja saavat siten aikaan hyvin kouriintuntuvia vaikutuksia (Koskela 2009). Kuten sosiologeilla on tapana sanoa, subjektiivisestä tulee totta viimeistään seuraustensa kautta. Kokemus oman asuinalueen turvallisuudesta voi esimerkiksi vaikuttaa siihen, miten ja milloin erilaiset asukasryhmät käyttävät tilaa. Jos sosiaalista kontrollia ja mahdollista turvaa tuottavat asukasryhmät – rutiiniaktiiviteettiteorian ”capable guardians” – alkavat välttää turvattomaksi koettua paikkaa, siitä voi tulla turvaton myös objektiivisessä mielessä. Esimerkiksi kaupunkien puistot ja lähimetsät ovat tästä usein osuvia esimerkkejä.

Toisaalta resursseiltaan vahvat kotitalouden saattavat jättää taakseen turvattomaksi kokemansa asuinalueen ja maine saattaa kiiriä myös alueelle muuttamista harkitsevien korviin. Tällaisessa tilanteessa on mahdollista, että syntyy valikoivaa muuttoliikettä, minkä seurauksena asuinalueelle kasaantuu eri tavoin huono-osaisessa tilanteessa olevia kotitalouksia. Tarpeeksi pitkälle vietyä tästä kehityksestä seuraa monissa tapauksissa sosiaalisen järjestyksen ja koetun turvallisuuden ongelmia. Kokemus asuinalueen turvallisuudesta on siis monessa mielessä tutkimisen arvoinen aihepiiri. Olen tutkinut sitä neljä vuotta kaupunkisosiologian väitöskirjaani varten ja esittelen tässä artikkelissa havaintoja ja pohdintoja matkan varrelta.

Naapuruston sosiaalinen organisaatio

Turvattomuutta ja rikollisuutta käsittelevässä kaupunkitutkimuksessa on tyypillisesti oltu kiinnostuneita naapuruston *sosiaalisesta organisaatiosta* ja erityisesti sen puutteesta eli *disorganisaatiosta*. Käsite juontaa juurensa 1900-luvun alun teollistuvaan Chicagoon, jossa tutkittiin kasvavan ja eriytyvän kaupungin muutosta erityisesti naapurustoyhteisöjen näkökulmasta (Lilly ym. 2011). Mikä merkitys asukasvaihtuvuudella on alueen sosiaaliselle elämälle? Entä köyhyyden kasautumisella tai lisääntyvällä monikulttuurisuudella? Nämä ovat kaikki kysymyksiä, jotka ovat ajankohtaisia myös aikamme suomalaisessa yhteiskunnassa.

Ydinkäsite tässä tutkimusperinteessä on naapuruston organisaatio eli järjestyneisyys. Sen tarkasta tulkinnasta on käyty vuosikymmenten kuluessa kiistaa, mutta esitän seuraavassa laajan, ideaalityyppisen määritelmän, joka kokoaa yhteen asiasta esitettyjä näkemyksiä (esim. Bellair & Browning 2010). Organisoituneessa naapurustossa asukkaitten välillä on ensinnäkin *sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutusta*. Vuorovaikutus voi olla kevyttä ja pinnallista, esimerkiksi tervehtimistä rappukäytävissä ja kaduilla, mutta se voi myös kehittyä vahvemmaksi ja syvemmäksi. Pitkään samalla alueella asuneista voi tulla ystäviä, joskin tietty etäisyys naapureihin halutaan usein säilyttää.

Organisoituneen yhteisön asukkailla on myös riittävä yhteinen käsitys siitä miten alueella ollaan ja eletään. Toisin sanoen asukkailla on *normeja* koskeva yhteisymmärrys. Tällä perusteella naapurustossa pystytään ylläpitämään tehokasta *sosiaalista kontrollia*, eli huolehditaan siitä että normien mukaisissa käytösmalleissa pysytään. Organisoitunut yhteisö esimerkiksi pitää silmällä mitä lapset ja nuoriso alueella puuhaavat, puuttuu tarvittaessa tilanteisiin ja välittää esimerkiksi viestiä vanhemmille. Suomalaiselle kaupunkikulttuurille tyypillinen – ja useimmiten sinänsä harmiton – julkijuopottelu laitetaan aisoihin jos se koetaan häiriöksi. Myös fyysiset ”epäjärjestyksen” merkit, kuten roskat, graffitit ja ilkeiden jäljet korjataan ripeästi, jottei jätetä signaalia huonosta kontrollista (vrt. kiistelty rikkinäisten ikkunoiden teoria). Tarpeen mukaan ollaan yhteydessä poliisiin, jolloin epämuodollinen sosiaalinen kontrolli laajenee muodolliseksi kontrolliksi. On syytä huomata, että organisoitunut yhteisö ei välttämättä edellytä kaikkien asukkaiden toimivan yhtä lailla aktiivisesti valvonnan suhteen. Kyse on pikemminkin kriittisestä massasta, jolloin jo muutama aktiivinen asukas voi vaikuttaa paljon.

Disorganisaatio taas viittaa tämänkaltaisen naapurustoelämän vastakohtaan ja ennen muuta tilanteeseen, jossa yhteisymmärrys normeista on puutteellinen ja siten myös sosiaalisen kontrollin pohja on heikko. Näissä oloissa on luontevasti tilaa sosiaalisen järjestyksen ongelmille ja myös varsinaisesti rikolliselle toiminnalle. Koska yhteisymmärrystä normeista ei ole, on suurempi kynnyks yksinään puuttua tilanteisiin, jotka häiritsevät. Vaarana on että puuttumistilanteessa jää yksin, eikä saa muita tuekseen. Tärkeimpiä nykytutkimuksia aiheesta on vuonna 1997 *Science*-lehdessä julkaistu kaupunkitutkija Robert Sampsonin ja hänen kollegoidensa teksti (Sampson ym. 1997). Artikkelissa esitetään, että naapuruston organisaatio on merkittävä tekijä väkivaltarikollisuuden alueellisessa jakautumisessa: asuinalueilla joissa yhteisymmärrys normien suhteen on korkea ja epämuodollinen sosiaalinen kontrolli tehokasta, esiintyy vähemmän väkivaltarikollisuutta kuin muualla. Näiden kahden tekijän, normatiivisen yhteisymmärryksen ja epämuodollisen kontrollin yhdistelmään Sampson viittaa termillä *yhteispystyvyys* (collective efficacy), joka on tämänhetken puhutuimpia kaupunkitutkimuksen ja -kriminologian käsitteitä – toinen kysymys tosin on, missä määrin yhteispystyvyys tuo aidosti uutta disorganisaatiooperinteeseen.

Ajatusta organisoituneesta yhteisöstä ei pidä romantisoida liikaa. Ylenmääräisen tiukka kuri ja kontrolli voivat tehdä asuinalueen kulttuurista ja kanssakäymisestä ahdistavaa ja tukahduttavaa. Ilmiö on varmasti monelle pienen kylän kasvatille tuttu. Juoruilu ja kyttäminen ovatkin paitsi sosiaalisen kontrollin toimintamuotoja, myös piirteitä jotka voivat tehdä naapurustoelämästä kaikkea muuta kuin hyvinvointia tuottavaa. Vastaavasti liberaalimpi ilmapiiri voi muodostaa hyvän pohjan yhteiselämälle, mutta kysymys siitä, missä sopivat käytöksen ja kanssakäymisen rajat kulkevat tulee joka tapauksessa pystyä ratkaisemaan tavalla tai toisella. Sopiva organisaation taso ja muoto ei luonnollisesti ole määrättävissä yleisellä tasolla muuten kuin lain osalta: naapurustoelämä, jossa lain rikkominen on tavallista, on luultavasti monista asukkaista jo liian levotonta, rauhatonta ja turvatonta. Lain rajoissa tapahtuvan käyttäytymisen sääntely on paikallisen neuvottelun tai hiljaisen yksimielisyyden asia. Organisoituneen yhteisön tunnusmerkki on juuri se, että pystytään tarvittaessa käymään läpi tarvittava neuvotteluprosessi riittävän yhteisymmärryksen saavuttamiseksi.

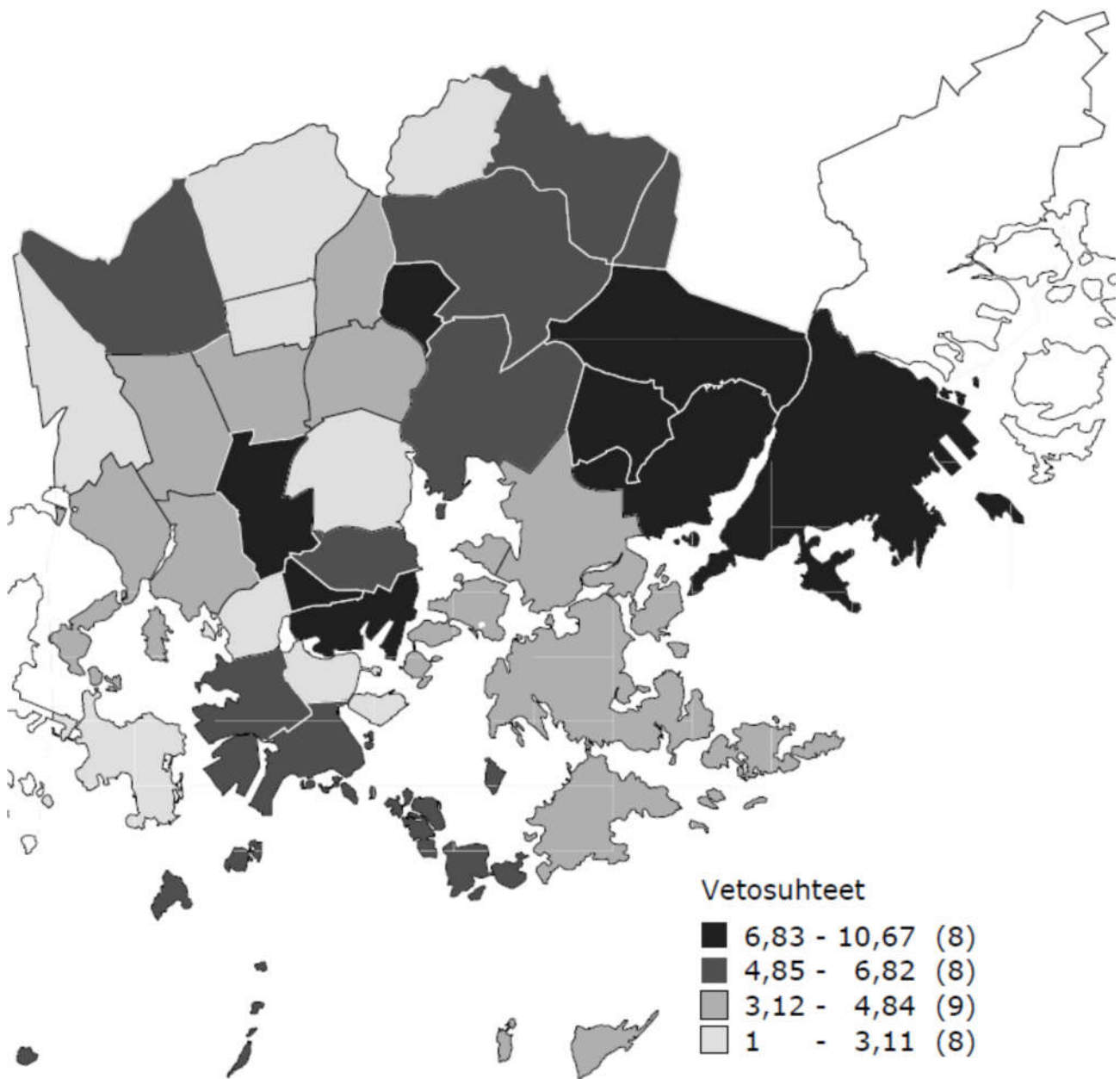
Yhteiskunnallisesti kiinnostavan disorganisaatioteoriasta tekee hypoteesi, jonka mukaan naapuruston *sosio-ekonominen huono-osaisuus* on yhteydessä organisaation ongelmiin ja siten myös sosiaalisen järjestyksen häiriöihin ja rikollisuuteen (esim. Lilly ym. 2011). Tämä ajatus liittyy paikallisen tason toiminnan ja kulttuurin laajempiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin ja rakenteisiin. Sosiaalisen ja taloudellisen eriarvoisuuden kasvu on merkittävä tekijä tässä suhteessa. 1990-luvun laman jälkeen yhteiskunnallinen eriarvoisuus on kasvanut myös Suomessa, ja maan seutukunnat ja kaupunkien asuinalueet ovat tässä suhteessa erilaistuneet (Stjernberg 2015). Keskeinen kysymys on, missä määrin asuinalueitasoinen sosio-ekonomisen huono-osaisuuden kasaantuminen tuottaa organisaation ja järjestyksen ongelmia. Tarkastellaan seuraavassa tuoreita tutkimustuloksia aiheesta.

Koettu turvattomuus ja sosiaaliset häiriöt Helsingin seudulla

Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkijoiden Henrik Lönnqvistin ja Martti Tuomisen kanssa tehdyssä tutkimuksessa (Kempainen ym. 2014) selvitimme joitakin vuosia sitten, miten *koettu turvattomuus* riippuu asuinalueen eri piirteistä. Käytössämme oli Helsingin turvallisuuskysely vuodelta 2009, johon liitimme rekisteritietoja kaupungin 33 peruspiiristä. Muutama sana tutkimustekniikasta on aluksi tarpeen. Tämänkaltaisen tutkimus perustuu tyypillisesti ajatukseen, että vastaajien yksilöllisiä tekijöitä vakioidaan, jotta saadaan luotettavampi kuva siitä mikä aluetekijöiden merkitys on. Teknisemmin sanottuna vastaajien koostumus vakioidaan, jotta päästään paremmin kiinni kontekstuaalisten tekijöiden merkitykseen. Alueet saatetaan näin käytännössä paremmin vertailukelpoisiksi toistensa kanssa poistamalla mahdollisten vertailua sotkevien tekijöiden vaikutus.

Kuvio 1 havainnollistaa suhteellisia eroja koetussa turvattomuudessa, kun on vakioitu vastaajan ikä, sukupuoli, koulutus, työttömyys ja asumismuoto. Alueet on jaettu neljään luokkaan koetun turvattomuuden tason suhteen siten, että mitä tummempi väri, sitä yleisempää koettu turvattomuus on. Erityisesti itäisen Helsingin peruspiirit muodostavat tällä tavalla tarkasteltuna melko yhtenäiseltä näyttävän alueen, jossa koettu turvattomuus on muuta kaupunkia korkeammalla tasolla. Ongelmana tässä on kuitenkin se, että peruspiirit ovat kooltaan varsin suuria, jolloin niiden sisäinen vaihtelu jää analyysissä piiloon. Peruspiirien kohdalla ei voidakaan puhua naapurustosta, joka viittaa arkikielessä hieman pienempään mittakaavaan. Ne ovat pikemminkin melko suuren skaalan asuinalueita. Esimerkiksi varsin suurikokoinen Vuosaari muodostaa yhden peruspiirin, jolloin hyvin erityylyiset naapurustot – esim. Rastilan omakotialue ja Kallahden kerrostaloalue – tulevat luokitelluiksi samaan kategoriaan. Aluetutkimuksessa kysymys sopivista aluerajoista ja mittakaavoista onkin aina keskeinen.

Kuvio 1. Turvattomuuden kokemuksen vetosuhteet (vertailuluokkana Lauttasaari). Kartta: Pirjo Lindfors, Helsingin kaupungin tietokeskus.

Havaitsimme tutkimuksessamme, että mitä huono-osaisemmasta peruspiiristä on kyse, sitä turvattommaksi vastaajat kokivat asuin ympäristönsä. Samaan teemaan liittyy toinen tuloksemme, jonka mukaan kaupungin vuokra-asunnossa asuminen näytti lisäävän turvattomuutta. Asuin ympäristön huono-osaisuus näyttääkin vaikuttavan samaan aikaan eri mittakaavoissa. Myös poliisin häiriöaiheiset hälytystehtävät alueella (koodit: päihtynyt henkilö, häiriökäyttäytyminen, ilkivalta) olivat selvässä yhteydessä koettuun turvattomuuteen, mikä on tietysti luontevaa. (Vrt. Kääriäinen 2002; ks. myös Brunton-Smith & Sturgis 2011.)

Hieman yllättävämpi oli sen sijaan tulos, jonka mukaan raideliikenteen aseman läheisyydessä asuminen oli sekin itsenäinen koettua turvattomuutta lisäävä tekijä. Kysymys saattaa olla osaltaan siitä, että asema lisää alueen läpikulkua, jolloin joukkoon mahtuu myös kulkijoita, jotka tuottavat käytöksellään tai jättämillään jäljillä (esim. roskat, vandalismi) turvattomuuden kokemuksia alueen asukkaille. Asemat ovat merkittäviä elementtejä myös fyysisen ympäristön kannalta. Vuorokaudenajasta riippuen ne voivat olla ajoittain siinä määrin tyhjillään että syntyy tiloja, jossa sosiaalinen kontrolli on heikkoa tai ainakin hidasta: kameravalvonta kun ei auta sillä hetkellä jos jotain sattuu.

Vakiintunut tulos naisten korkeammasta turvattomuudesta nousi esiin myös meidän aineistostamme. Aineiston koko ei kuitenkaan riittänyt siihen, että olisimme pystyneet todentamaan sukupuolten välisiä eroja siinä mitkä asuinalueen tekijät tuottavat turvattomuutta. On kuitenkin mahdollista että eroja on ja suunnitelmassa on tarttua tähän teemaan jatkossa isommalla aineistolla. Esimerkiksi autiot ja pimeät paikat voivat aiheuttaa turvattomuutta erityisesti naisille, koska seksuaalirikosten vaara on mahdollisuutena läsnä eikä apuja välttämättä ole saatavilla, toisin kuin vilkkaammilla alueilla.

Avovastauksien avulla pääsimme tarkastelemaan vastaajien omakohtaisia näkemyksiä koetun turvattomuuden aiheuttajista. Päätuloksemme oli, että nuoriso, juopuneet ja huumeiden käyttäjät yhdistettiin usein turvattomuuteen. Sen sijaan maahanmuuttoteema ei noussut erityisen näkyvään asemaan tässä suhteessa.

Tuloksemme ovat pääosin linjassa disorganisaatioteorian kanssa, sillä asuinalueen sosio-ekonominen huono-osaisuus on yhteydessä koettuun turvattomuuteen. Samansuuntainen tulos tuli myös tutkimuksesta jonka tein hiljattain yhdessä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella työskentelevän Perttu Saarsalmen kanssa (Kemppainen & Saarsalmi 2015; ks. myös HS 2016). Tutkimme Helsingin seudun asukkaiden kokemuksia omasta asuinalueestaan. Käytössämme oli laaja kyselytutkimus Helsingin seudulta (KatuMetro-hanke), johon pystyimme liittämään Ruututietokannasta tilastoruutuja koskevaa sosio-demografista ja muuta informaatiota. Kysymys on 250 x 250 m tilastoruuduista, jotka ovat sinällään täysin abstrakteja ja irrallaan arkielämän naapurustoista, mutta mittakaava on kohtalaisen hyvä peruspiireihin verrattuna. Vaihtoehto on myös lopulta ainoa, jos halutaan ottaa mukaan analyysiin kunnat joissa ei ole riittävän pienen mittakaavan hallinnollista aluejakoa ja sitä vastaavaa, tarpeeksi laajaa tietovarantoa.

Meitä kiinnostivat erityisesti niin kutsutun *sosiaalisen epäjärjestyksen* havainnot. Tämä tutkimuskirjallisuudessa vakiintunut tekninen käsite viittaa yleiskielelle käännettynä käytännössä rauhattomuuden ja sosiaalisten ”häiriöiden” eri muotoihin. Vastaajilta kysyttiin missä määrin he ovat havainneet asuin ympäristössä a) epäsiisteyttä ja ilkivaltaa; b) julkista juopottelua; c) naapureiden aiheuttamia häiriöitä; d) huumeiden käyttöä tai kauppaa; e) häiriköintiä ja uhkaavaa käyttäytymistä; ja f) varkauksia tai vahingontekoja (skaala: en lainkaan – vähän – jonkin verran – paljon). Näistä vastauksista koostettiin vastaajakohtaisesti ns. summamuuttuja (käytännössä faktori), joka kuvaa yleisemmin sosiaalisten häiriöiden havaintoja.

Kuvasimme häiriöiden jakautumista Helsingin seudulla karttakuvien avulla. Kuvat esittävät häiriöhavaintojen vakioimattoman alueellisen keskiarvon. Kuvien tarkkuus vaihtelee asukastiheyden mukaan. Tiheillä alueilla tarkkuutta on enemmän, kun taas harvemmillä alueilla kuva on hyvin epätarkka. Kuvio 2 kuvaa häiriöiden jakautumista laajemmalla Helsingin seudulla. Mitä tummempi väri kuviossa on, sitä enemmän vastaajat ovat raportoineet havainneensa edellä mainittuja käyttäytymisen muotoja. Ensimmäinen huomio on että häiriöt näyttävät paikantuvan melko pitkälti raideliikenteen asemien mukaan. Niin pääradan, Martinlaakson radan kuin metrolinjojenkin varrella on alueita, joiden asukkaat havaitsevat asuinympäristössään sosiaalisia häiriöitä muualla asuvia enemmän. Kehärataa saati Länsimetroa ei kyselyn keruuaikaan vielä ollut käytössä, minkä vuoksi niitä ei myöskään ole kartoissa piirrettynä. Uusien raideliikenteen asemien mahdollinen kausaalinen vaikutus turvallisuuden kokemukseen on tällä hetkellä avoin kysymys, johon voidaan tulevissa tutkimuksissa tarttua.

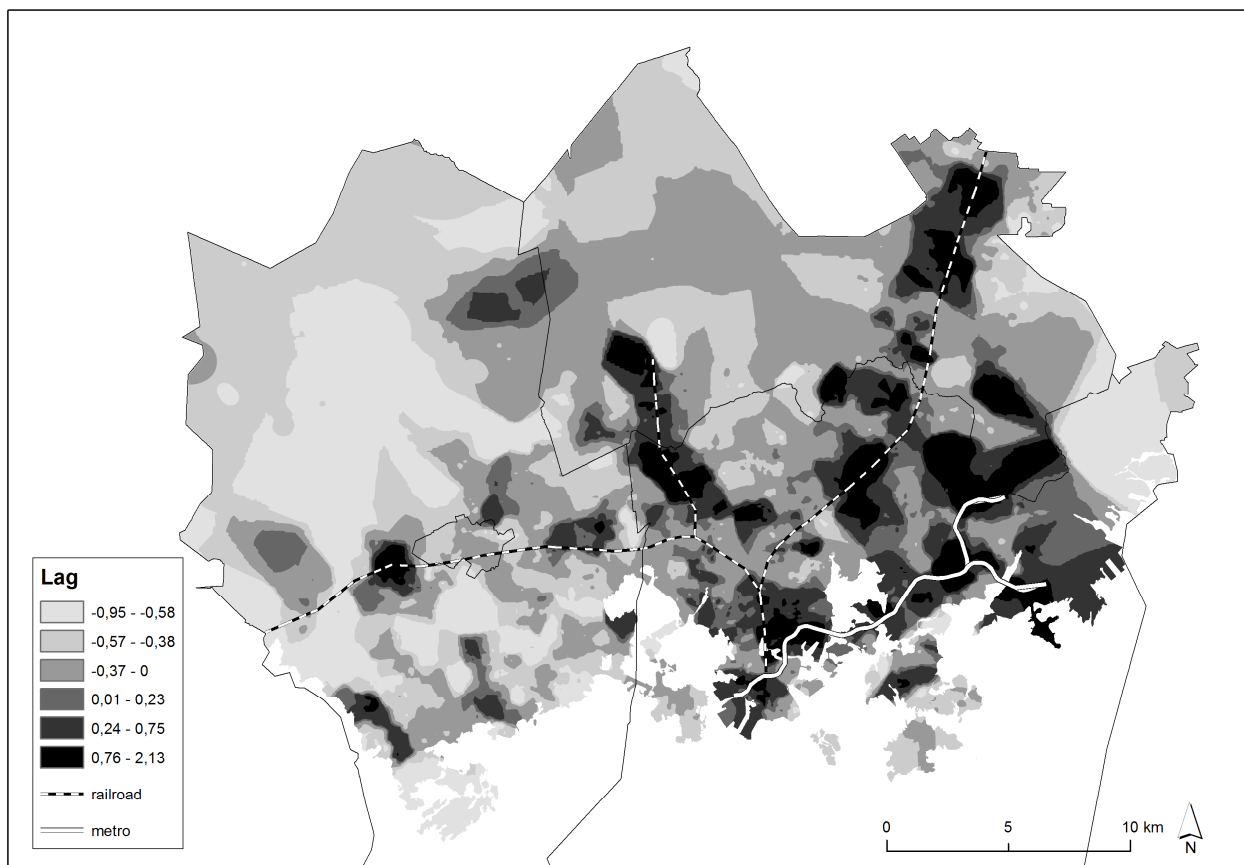
Kuvio 2. Havaittu sosiaalinen epäjärjestys Helsingin seudulla (Lag: interpoloitu alueellinen keskiarvo). Kartta: Perttu Saarsalmi.

Kuvio 3 esittää tarkemmin Helsingin metropolialueen urbaania aluetta. Siitä huomataan, että tulkintaa raideliikenteen asemista täytyy täsmentää. Esimerkiksi Kauniainen on varsin vaaleasävyinen asemasta huolimatta, ja sama koskee Huopalahtea. Tämä havainto vie ajatuksen nopeasti sosio-ekonomisten erojen suuntaan, sillä nämä mainitut asemanseudut ovat varsin hyväosaisia. Näyttääkin siltä, että rauhattomuuden tai häiriöiden havainnot noudattavat ainakin pääpiirteittäin sosio-ekonomisten resurssien jakautumista. Varakkaammat alueet ovat rauhallisia, huono-osaisemmat taas rauhattomampia. Poikkeuksiakin toki on. Otaniemen absoluuttinen tulotaso on kyllä matala ja havaittujen häiriöiden taso on suhteellisen korkea. Kyse on kuitenkin sosiaalisesti

nousevassa asemassa olevasta ryhmästä – juhliä ja muita kujeita viljelevästä teekkaripopulaatiosta – eikä tyypillisestä huono-osaisuudesta. Ydinkeskusta taas on viihde-elämän keskus, jonne tullaan koko seudulta, jolloin rauhattomuudella on erilainen tausta. Kallio puolestaan on historiallisesti ollut köyhempi ja rauhattomampi alue, mutta nykyään kuitenkin hyvin suosittu myös ylemmän keskiluokan keskuudessa. Haluan vielä korostaa, että kuva on varsin uuden tekniikan tulosta ja kehittämistä on vielä paljon. Epävarmuuden tai tarkkuuden tuominen kuvaan mukaan olisi seuraava askel, jotta lukija pystyisi paremmin arvioimaan mitkä erot ovat aitoja, mitkä taas tiedonkeruusta ja analyysimenetelmistä johtuvaa kohinaa.

Kuvio 3. Havaittu sosiaalinen epäjärjestys Helsingin metropolialueella (Lag: interpoloitu alueellinen keskiarvo). Kartta: Perttu Saarsalmi.

Tutkimme artikkelissamme tarkemmin mitkä asuin ympäristön piirteet ovat yhteydessä havaittuihin häiriöihin. Päätulos oli, että asuinalueen väentihelys ja sosio-ekonominen huono-osaisuus ennustavat korkeampia häiriötasoja, mikä pitkälti vastaa sitä minkä näimme jo kartoista. Myös fyysisellä ympäristöllä on merkitystä, sillä pientaloalueet ovat muita rauhallisempia. Etninen tai kulttuurinen moninaisuus, joka on disorganisaatiota koskevassa tutkimuskirjallisuudessa keskeinen tekijä, jäi analyysistämme pois siitä syystä, ettei tietoa ollut saatavilla tutkimusta tehtäessä. Sittemmin tieto ruudun kielikoostumuksesta on tullut saataville ruututietoihin, mikä avaa yhden mahdollisuuden tämän aihepiirin analyysiin.

Väliyhteenveto on paikallaan. Edellä esiteltyjen tutkimusten mukaan asuinalueen rakenteellinen huono-osaisuus näyttää tuottavan sellaista paikallista elämää, jota luonnehtivat järjestyksen ja turvallisuuden ongelmat. Mutta missä määrin naapuruston tai asuinalueen sosiaalinen organisaatio toimii tekijänä, joka liittää yhteen asuinympäristön sosioökonomisen huono-osaisuuden ja järjestysongelmat? Onko huono-osaisilla alueilla esimerkiksi vähemmän sosiaalisia suhteita asukkaiden välillä? Onko käyttäytymisnormeja koskeva yksimielisyys heikompaa? Entä sosiaalinen kontrolli? Luodaan seuraavaksi katsaus alustaviin tuloksiin.

Huono-osaisuus ja sosiaalinen organisaatio: alustavia tuloksia suomalaisista lähiöistä

Keräsimme vuonna 2013 suuren kyselyaineiston suomalaisista 1960- ja 1970-lukujen lähiöistä (Suomen Akatemian rahoittama PREFARE-hanke). Aineistossa on mukana 71 lähiötä eri puolilta maata. Valmistelen parhaillaan kollegoideni Mats Stjernbergin (Helsingin yliopisto), Timo M. Kauppisen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) ja Reijo Sundin (Helsingin yliopisto) kanssa tutkimusta aiheesta. Tutkimme siinä lähiön sosio-ekonomisen rakenteen, sosiaalisen organisaation ja sosiaalisten häiriöiden välisiä yhteyksiä. Tutkimustyö on vielä kesken, mutta joitakin johtolankoja on jo löydetty (Kempainen 2015).

Kyselylomakkeessamme on mukana Robert Sampsonin kollegoineen (1997) kehittämiä mittareita asuinalueen yhteispystyvyydelle (yhteisymmärrys normeista ja epämuodollista kontrollia koskevat odotukset). Odotusten mukaisesti näyttää siltä, että lähiön sosio-ekonominen tilanne on varsin selvästi yhteydessä yhteispystyvyyteen. Mitä korkeampi koulutus, työllisyys- ja tulotaso lähiössä on, sitä suurempi normatiivinen yhteisymmärrys alueella näyttää vallitsevan. Normatiivinen yhteisymmärrys viittaa muun muassa naapuruston hyvään yhteishenkeen, jaettuihin arvoihin ja naapuruston asukkaiden välisiin luottamukseen.

Sama koskee myös epämuodollista sosiaalista kontrollia. Vastaajilta tiedusteltiin arviota miten muut asukkaat käyttäytyisivät erilaisissa häiriötilanteissa (mm. vandalismi, tappelu, humalainen häirintä, öinen metelöinti). Tarkemmin ottaen heitä pyydettiin arvioimaan, miten todennäköisesti muut asukkaat puuttuisivat näihin tilanteisiin. Kysymys on siis epämuodollista sosiaalista kontrollia koskevista odotuksista. Tältäkin osin näyttää siltä, että parempiosaisten lähiöiden kohdalla odotuksen kontrollista ovat korkeammalla. Sen sijaan naapureitten välinen vuorovaikutus ei tunnu olevan yhteydessä sosio-ekonomiseen rakenteeseen.

Alustavat tulokset viittaavat siis siihen suuntaan, että normatiivinen yhteisymmärrys ja epämuodollista kontrollia koskevat odotukset voisivat toimia välittävänä tekijänä, joka liittää asuinalueen sosio-ekonomisen huono-osaisuuden järjestysongelmiin. Tutkimuksemme tulee valaisemaan valmistuessaan tätä yhteyttä tarkemmin.

Mitä sosiaalinen häiriö on?

Kriittinen ote käsitteiden kanssa on aina tarpeen. Puhe ”häiriöistä” tai ”epäjärjestyksestä” välittää helposti mielikuvan, että olisi olemassa jonkinlainen kaikkien tuntema sosiaalinen järjestys tai normaali elämäntapa. Tästä poikkeavat käytösmallit edustaisivat sitten järjestyksen puutetta tai jotakin normista poikkeavaa, eli myös paheksuttavaa ja jopa vaarallista. Mielestäni inhimillinen sosiaalinen toiminta on kuitenkin aina jossakin mielessä järjestynyttä, olipa sitten kyse talkootoiminnasta keskiluokkaisella alueella tai syrjäytyneiden miesten puistojuopottelusta. Sosiaalisessa toiminnassa on aina odotuksia ja joko sovittuja tai sanattomasti jaettuja pelisääntöjä. On myös valvontaa ja sanktioita jotka turvaavat että säännöistä pidetään kiinni. Kyse onkin ehkä enemmän siitä, kenen silmissä mikäkin käytös tai toiminta on järjestynyttä, eli tulkittavissa olevaa

ja ennakoitavaa. Arvaamaton ja vaikeasti ennakoitava on usein pelottavaa, mikä lienee osaltaan taustalla siinä epämukavuudessa, mitä saattaa liittyä esimerkiksi huumeidenkäyttäjien kohtaamiseen kadulla tai tarpeeksi vieraitten kulttuurien edustajien läheisyydessä asumiseen. Myös sosiaalinen tai sosio-ekonominen etäisyys toimii mahdollisesti samalla tavalla. Järjestys ja sen puute on siis ainakin jossakin mielessä enemmän katsojan silmässä kuin itse kohteessa. Tässä tutkittu ”epäjärjestys” perustuukin lopulta varsin keskiluokkaiseen tapaan ymmärtää naapurustoelämän ideaali. Näkökulma on siten hyvin suhteellinen, eikä missään nimessä kerro absoluuttisesta järjestyksen puutteesta.

Katsojan silmä on mukana myös toisella tavalla. Jätetään hetkeksi syrjään epäjärjestyksen ja häiriön abstraktit käsitteet ja keskitytään konkreettisemmin vaikkapa julkiseen juopotteluun. Mitä julkinen juopottelu lopulta on? Miten vastaajat sen ymmärtävät? Onko reilusti kuohuviinillä vauhditettu ilomielinen vappupiknikki julkista juopottelua? Onko pussikaljalla käynti ilman selvää humalatilaa julkista juopottelua? Onko tölkin värillä väliä? Koffin punainen ei välttämättä herätä samoja mielikuvia kuin jokin kalliimpi tölkki, sanotaan vaikka vihreä Kukko. Onko ”juopottelijoiden” vaatetuksella tai sosiaalisella asemalla väliä siinä mitä tulkitaan julkiseksi juopotteluksi? Paljon kysymyksiä, vähän vastauksia.

Entä paljonko on ”paljon” tai ”jonkin verran”? On tuskin mahdollista olettaa, että kaikki ymmärtävät nämä sanat täsmälleen samalla tavalla. Siten eri vastaajilla voi olla eri käsitys siitä, mikä määrä vaikkapa vandalismia on ”paljon”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita että tutkimus olisi täysin vailla pohjaa. Saman asuinalueen vastaajat olivat itse asiassa melko lailla samaa mieltä alueensa arvioista tässä suhteessa, vaikka toki myös yksilöllistäkin vaihtelua oli paljon.

Pohdintaa tulosten merkityksestä

Käsittelen lopuksi edellä esitettyjen tulosten käytännöllistä merkitystä. Asuinalueen sosio-ekonomisen huono-osaisuuden yhteys koettuun turvattomuuteen ja sosiaalisiin häiriöihin viittaa siihen mahdollisuuteen, että voi syntyä noidankehä, joissa huono-osaisuus syvenee kun valikoiva muuttoliike vinouttaa entisestään asukas pohjaa. Varakkaammilla kotitalouksilla on tarvittaessa helpommin varaa vaihtaa aluetta turvallisemmaksi kokemaansa. Alueiden maine voi puolestaan vaikuttaa valikoivasti jo tulomuuttoon, jolloin muuttoliikkeen kumpikin suunta on mukana syventämässä kehää. Noidankehä ei kuitenkaan ole välttämättömyys. Kyse on enemmänkin siitä, missä oloissa tämänkaltainen dynamiikka lähtee käyntiin. Onko saavutettava esimerkiksi jokin kynnystaso paikallisen huono-osaisuuden, turvattomuuden tai järjestysongelmien suhteen ennen kuin näin käy? Varmaa Suomen oloihin soveltuvaa tietoa tästä ei käsitykseni mukaan ole.

Käytännössä sosio-ekonomiseen huono-osaisuuteen kytkeytyy asuinaluetasolla usein myös ei-länsimainen maahanmuutto, jolloin alueen normatiivinen yhteisymmärrys voi olla joissakin tapauksissa heikolla pohjalla. Turvallisuuden näkökulmasta vaarana lienevät tällöin lopulta ennen muuta rasistiset liikehdinnät, joiden keskuudessa maahanmuuttajia pidetään kaikkien ongelmien syntipukkeina. Tärkeä vastalääke näille liikkeille olisi ”kotoperäisen” syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentäminen, jolloin tarve ulkoistaa omaa pahaa oloa rasistisin keinoin olisi pienempi.

Havainnoillamme on yhteiskunnallista merkitystä myös ilman edellä kuvattua segregaatioprosessien mahdollisuutta. Käytännössähan tulokset viittaavat siihen, että perinteisiin sosio-ekonomisiin huono-osaisuuden ulottuvuuksiin (heikko koulutus, taloudelliset ongelmat, mielekkään tekemisen kuten työn puute, terveysongelmat) kytkeytyy myös turvattomuus. Kysymys on siis hyvinvointivajeiden kasautumisesta, jota voidaan pitää yhteiskunnallisesti ongelmallisena jo

sinänsä. Kansainvälisestä kirjallisuudesta on havaintoja, joiden mukaan asuinalueen turvattomuus voi olla terveystriki. Ollaanko esimerkiksi Helsingin seudulla jo tässä tilanteessa? Tähän kysymykseen olemme aikeissa tarttua jatkossa.

Entä mikä tulosten merkitys on käytännön turvatyön kannalta? Pitäisikö vartiointia ja poliisityötä kohdentaa asuinalueen sosio-ekonomisen tilanteen mukaisesti? Vai pitäisikö resurssit käyttää sosio-ekonomisten erojen tasaamiseen? Kohdistaaako toimet siis enemmänkin ”alavirran” vai ”ylävirran” suuntaan? Kysymys on suurista poliittisista linjanvedoista, eikä sosio-ekonomisten erojen tasaaminen ole tämän hetken poliittisella agendalla erityisen korkealla. Voidaan toki pohtia, onko kyseessä jonkinlainen vakiokustannustilanne, jossa julkinen budjetti ei pysty alittamaan tiettyä tasoa joka tarvitaan yhteiskuntarauhaa varten: joko rahaa laitetaan hyvinvointiin ja sosiaalipolitiikkaan – tai sitten kuriin ja järjestykseen. Minimiehto kurin ja valvonnan politiikan toimivuudelle on luottamus oikeudenmukaiseen kohteluun. Hyvä maine ja luottamus syntyvät hitaasti, mutta ne menetetään nopeasti, ja niiden korjaaminen on usein vaikeaa. Kurikoneiston kova ydin, eli suomalainen poliisi ei maineongelmasta juuri kärsi, sillä luottamus on kovalla tasolla eikä suurempia ruohonjuuritason skandaaleja ole ollut. Sen sijaan yksityinen vartiointibisnes on nähtävästi erilaisessa tilanteessa. Toimintamuoto on – ainakin nykyisessä mittakaavassaan – suomalaisittain verrattain nuori, koulutus on suhteellisen lyhyt ja seula on poliisikouluun nähden selvästi löyhempi. Yhdessä nämä tekijät voivat mahdollistaa toiminnan epäkohtia. Esimerkiksi vartijaväkivallasta onkin käyty ajoittain näkyvää keskustelua mediassa, mm. Kontulan metroasemalla kuvatun pahoinpitelytapauksen osalta. Yksittäisistä tapauksista ei pidä tehdä liian pitkälle meneviä päätelmiä koko alan toiminnasta, mutta yksikin tapaus on oikeusvaltiossa luonnollisesti liikaa. Lisäksi sosiaalisen median aikana tieto siitä leviää nopeasti ja tahraa helposti mainetta koko sektorilta. Riippumattomat ja tieteellisesti luotettavat suomalaiset tutkimukset esimerkiksi lisätyn vartiointin vaikutuksesta alueen asukkaiden kokemaan turvallisuuteen voisivat olla yksi tapa arvioida toimintaa ja sen mahdollisia myönteisiä vaikutuksia.

Kirjallisuutta

Bauman Z (2001). *Community. Seeking Safety in an Unsecure World*. Cambridge: Polity.

Bellair P & and Browning C (2010) Contemporary disorganization research: an assessment and further test of the systemic model of neighborhood crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47, 496-521.

Brunton-Smith I & Sturgis P (2011). Do neighbourhoods generate fear of crime? An empirical test using the British Crime Survey. *Criminology*, 49, 331–369.

Hollway W & Jefferson T. The risk society in an age of anxiety: situating fear of crime. *The British Journal of Sociology* 48 (1997): 2, 255–266.

HS (2016). Lähiöiden huono maine vaikuttaa liioitellulta. *Helsingin sanomat*, 22.4.2016 / Ville Eloranta.

Kemppainen T, Lönnqvist H & Tuominen M (2014). Turvattomuus ei jakaudu tasan: Mitkä asuinalueen piirteet selittävät helsinkiläisten kokemia turvattomuutta?. *Yhteiskuntapolitiikka*, 79, 5-20.

Kemppainen T (2015). Regulation and integration in the late modern Nordic Suburbia. Preliminary empirical explorations. Luento 20.11.2015, EHESS, Pariisi.
(<https://teemunsiivu.files.wordpress.com/2016/01/a-nordic-morning-in-2-steps-final-pub.pdf>)

Kemppainen T & Saarsalmi (2015). Perceived social disorder in suburban housing estates in the Helsinki region: a contextual analysis. *Research on Finnish Society*, 8, 47-60.

Koskela H (2009). Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus.

Kääriäinen J (2002). Rikollisuuden pelko kasvaa Itä-Helsingissä: asuinalueiden erilaistuminen ja turvattomuuden kokeminen Helsingissä ja Espoossa vuosina 1997 ja 2001. *Yhteiskuntapolitiikka*, 67, 214–222.

Lilly J, Cullen F, Ball R (2011). *Criminological theory: Context and consequences*. 5. painos. Sage.
Sampson R, Raudenbush S & Earls F (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277, 918–924.

Stjernberg M (2015). Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonominen kehitys ja alueellinen eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80, 547–561.